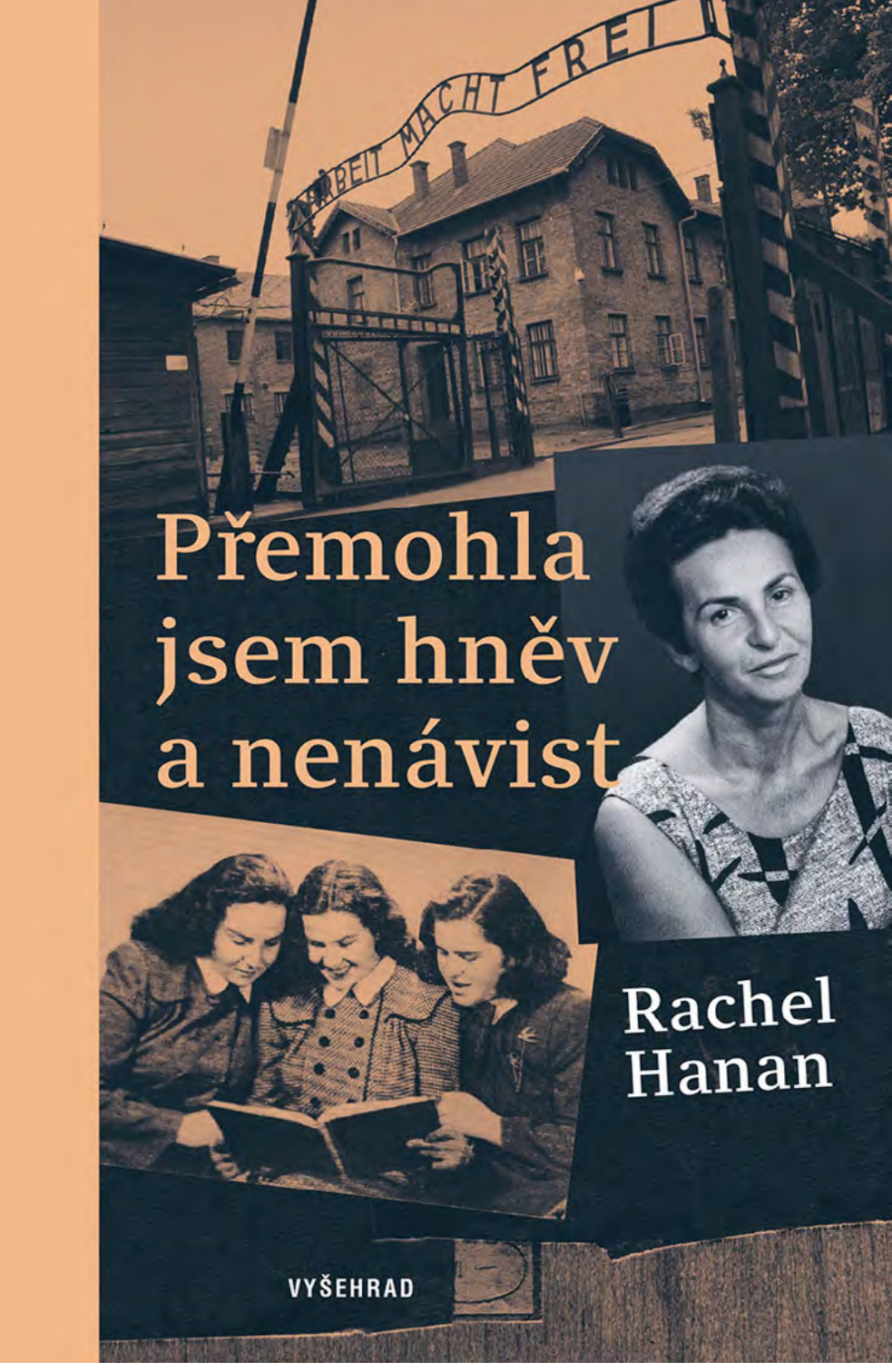

Přemohla jsem hněv a nenávist

Rachel
Hanan

VYŠEHRAĐ

Přemohla jsem hněv a nenávist

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Rachel Hanan

Přemohla jsem hněv a nenávist – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Rachel Hanan
a Thilo Komma-Pöllath

Přemohla jsem hněv a nenávist

Rachel Hanan
a Thilo Komma-Pöllath

Přemohla jsem hněv a nenávist

Co mě naučila Osvětim
o síle lásky

Vyšehrad

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa! Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

„Ich habe Wut und Hass besiegt“.

Was mich Auschwitz über den Wert der Liebe gelehrt hat

by Rachel Hanan and Thilo Komma-Pöllath

© 2023 by Wilhelm Heyne Verlag, a division of Penguin Random House Verlagsgruppe GmbH, München, Germany

© Translation Helena Medková, 2024

ISBN tištěné verze 978-80-7601-929-4

ISBN e-knihy 978-80-7601-932-4 (1. zveřejnění, 2024) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-7601-993-5 (1. zveřejnění, 2024) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7601-938-6 (1. zveřejnění, 2024) (mobi)

*Mým rodičům Etel a Fivišovi,
mé sestře Chaje a její dcerce Etii
a mým dvěma bratříčkům Cvimu a Jehudovi,
kteří byli všichni zavražděni v Osvětimi.*

Úvodní poznámka

Celé roky, celá desetiletí jsem zjišťovala, že když myslím na to, co jsem prožila v Osvětimi a jiných koncentračních táborech, není to žádné klasické vzpomínání. Nesnažím se vědomě si vybavovat obrazy a situace, o nichž bych mohla souvisle vyprávět. Místo toho se mě zmocňují hluboko uložené emoce, přenášejí mě do minulosti a já ji vnímám tak jasně, jako by se odehrála včera. Původně jsem o tom všem příliš dlouho mlčela. Později jsem svůj příběh, tak jedinečný, a přesto podobný příběhům jiných přeživších, příliš často vyprávěla. Osvětim se mezitím stala součástí kolektivní paměti doby, takže je obtížné jednoznačně vymezit hranice mezi tím, co se skutečně událo, a tím, co člověk osobně cítil.

Jak si navzdory tomu mohu být jista, že následující příběh je *můj* příběh, že se odehrál přesně takto?

Orální historie se pokouší zachytit minulost tím, že nechává o minulosti mluvit lidi, kteří ji sami prožili, kteří ji zakusili na vlastní kůži. Vzniká tak nefiltrovaný, subjektivní, a přesto pravdivý otisk událostí z dávné doby, která je většinou stále ještě skryta v temnotě – a právě proto vrhá svůj stín až do současnosti. V případě Osvětimi a zločinů holocaustu má *orální historie* ještě hlubší smysl: Dovoluje nazývat pravým jménem události, jejichž svědků stále ubývá. Nutí hledat slova popisující nepopsatelné, prostřednictvím příběhů umožňuje pochopit nepochopitelné, ožívováním obrazů minulosti bojuje proti zapomínání. Kdo jiný by se té práce měl chopit než právě oběti holocaustu, my, kdo jsme to všechno prožili a protrpěli?

To, na co vzpomínám, je ve mně uloženo navždy. Tyhle emoce ve mně dřímají, probouzejí se a rostou už osmdesát let. Navzdory všemu, co slovo Osvětim ztělesňuje, dokážu dnes už o svých zážitcích a obrazech ve své duši mluvit naplno a bez obav.

Vyprávím zde příběh vlastního života. Jak se stalo, že jsem přežila Osvětim, Bergen-Belsen, Duderstadt a Terezín, čtyři koncentrační tábory, a přesto – nebo snad právě proto – mám dnes za sebou dobrý, šťastný, úžasný život. Zcela vědomě se v této knížce nebudu bránit emocím. Snad by tedy bylo vhodnější mluvit v mém případě o *emocionální historii*.

Vzpomínám na to, co jsem cítila.

*Minulost není mrtvá.
ve skutečnosti ještě neskončila.*

William Faulkner

Prolog

Ráchel

Omer Meir Wellber

Byli jsme na prohlídce Treblinky, vidím to jako dnes, z přehrávače jsem přitom poslouchal Wagnera. Jedna žena z naší skupiny se mě zeptala, co to poslouchám, řekl jsem, že nějakou hudbu, ptala se jakou, řekl jsem, že Wagnera, snad je to *Tristan*, nevím určitě, byla zvědavá, vyprávěl jsem jí, že jsem hudebník, je mi sedmnáct, hraju na klavír a píšu hudbu, říkala, že má Wagnerovu hudbu ráda, že bojkotování jeho hudby nechápe, že nechápe, jak je vůbec možné bojkotovat kulturu, to mě překvapilo, protože do té doby jsem měl pocit, že dělám něco zakázaného, když jako Izraelec poslouchám Wagnerovu hudbu, dali jsme se do řeči a už jsme nepřestali, byl to zvláštní vztah mezi sedmnáctiletým studentem a ženou, která přežila holocaust. Když přišla jako děvče do lágru, byla o něco mladší než já ve chvíli našeho setkání. Společně jsme jeli dál do památníku v Osvětimi, ukazovala nám, kde spala, kam chodila na záchod, co dělali, když neměli toaletní papír, jak se v noci zahřívali. Sebral jsem ze země list, suchý list, takový, co s ním navždy zůstanou spojené vzpomínky, zrovna nedávno jsem ho ukazoval své šestileté dcerce, když jsem se s ní po rozchodu s partnerkou nastěhoval do nového bytu, nevysvětloval jsem jí, odkud ho mám, řekl jsem jen, že mi připomíná mnoho věcí, já stále nevím, kdy bych měl s dcerou začít mluvit o holocaustu, neměl bych ji našeho kolektivního traumatu ušetřit? Je to vůbec možné? Ráchel si myslí, že ne, ale že se z něho můžeme poučit, že se máme usmívat a odpouštět, tvrdí, že ona takhle žije, v noci se jí zdá o doktoru Mengelem a přes den věří v odpuštění. Mohu u tebe přespat? Takhle jsem se jí jednou zeptal,

když jsem jel jako teenager na setkání mladých skladatelů v Haifě, a ona mě a mého kamaráda Dana vzala do bytu, bylo to tam úplně stejné jako jinde, kde jsem předtím byl, v noci se mi tam nezdálo o Mengelem, udělala nám snídani a uvařila kávu, jako vaří vždycky, ale vrcholem naší návštěvy byly vinné listy plněné rýží, moje nejmilejší jídlo, Ráchel je dělá od té doby vždycky, když přijedu na návštěvu, jednou mi je dokonce přivezla do Sde Boker, kam přijela, aby si poslechla koncert, který jsem pro ni napsal, violový koncert na téma A C E F A, což odpovídá číslicím 1 3 5 6 1 na jejím předloktí, po letech jsem si je sám dal v Berlíně vytetovat, bere do ruky fotku, kterou má na ledničce, a ukazuje mi vnuky, už jsou ženatí a mají za sebou službu v armádě, to říká s hrdostí a pozorně vnímá každé slovo našeho rozhovoru, protože dobře ví, že všechno je důležité a že v životě přichází mnoho čárek a jen málokdy tečka.

Omer Meir Wellber (nar. 1981 v Beer Ševě, Izrael),
dirigent, od r. 2020 hudební ředitel Teatro Massimo
v Palermu, od r. 2022 hudební ředitel Volksoper ve Vídni,
od sezony 2025/2026 designovaný generální hudební
ředitel Hamburské státní opery a Státní filharmonie
Hamburk. S Rachel Hanan se seznámil v r. 1998 jako
student na zájezdu do Osvětimi a Treblinky; od té doby
jsou přátelé.

1 | Zlý sen

*Skoro padesát let jsem o tom nemluvila. Ale svět se k tomu nikdy nepřestal vracet. Mluví o tom dodnes – a přitom je to už osmdesát let. To, co já jsem zažila osobně, otřáslo světem jako žádná jiná historická událost předtím ani potom. Asi je to tím, že svět, nebo řekněme raději člověk, zkrátka nikdo z nás dodnes nedokáže pochopit, jak k tomu mohlo dojít, jak se to vůbec mohlo stát, proč tomu nikdo nezabránil. Od té doby, co se to stalo, jsou lidé o něco víc záhadou sami pro sebe. Jsou znejistěni ve svém pohledu na sebe: Kdo jsme, jestliže jsme schopni něčeho takového? Je toho schopen každý z nás? Skoro se zdá, jako by člověk od té doby ztratil hlubokou víru v sebe – víru, že základem jeho existence je něco dobrého. Já vím, čeho jsou lidé schopni, poznala jsem to na vlastní kůži. Definitivní odpovědi na otázky *proč? jak? jak je to možné?* jsem ale nenašla ani já. Snad i proto jsem mlčela tak dlouho. Osmdesát let poté se stále ještě pokoušíme udělat si realistickou představu o tom, co se tehdy stalo, o věcech, které se vymykají lidské představivosti. Myslím vaší představivosti – ne mojí, já u toho byla. Stačí jediný pojem, jediné slovo, a lidé sebou trhnou. Přínejmenším většina z nich. A říkám výslovně: Naštěstí sebou trhnou! Naštěstí jsou otřeseni ještě po osmdesáti letech. Je jedno, kde žijí, je jedno, jestli ten pojem znají jen z dějepisu. To slovo dodnes každého děsí a zbavuje jistoty. Jak je to možné? Jediný pojem – a politici, vědci, celý svět si připomíná, varuje, zkoumá, modlí se a marně se snaží vysvětlit nevysvětlitelnou záhadu, jejíž jméno je Osvětim.*

Byla jsem dospívající děvče, ještě napůl dítě, když jsem byla v den svých patnáctých narozenin deportována do Osvětimi. Skoro přesně rok nato, týden před svými šestnáctými narozeninami, jsem se v koncentračním táboře Terezín dočkala osvobození z nacistického zajetí. Dnes je mi hodně přes devadesát a patřím k těm, kterým se říká „přeživší“. V Osvětimi zahynuli můj otec i matka, moji bratři, sestra, neteř, sestřenice a prarodiče. Z více než dvou set členů naší rozvětvené rodiny jich přežilo jen několik. Ale pouze přežít, to by bylo pro můj další život málo. Když jsem se po padesáti letech konečně odhodlala o své minulosti mluvit, už jsem měla za sebou i většinu svého pozdějšího života. Jenže o něčem jako Osvětim nemůžete mlčet celý život. Dnes chci svůj příběh vyprávět podrobně se všemi pocity, které si dokážu vybavit. Poprvé bude ten příběh, můj život, zachycen písemně.

Po celý život, tedy po osvobození z lágru, jsem navzdory svým děsivým zážitkům fungovala kupodivu bez problémů. Stala jsem se sociální pracovnící velkých veřejně prospěšných institucí v Izraeli, později manažerkou městského sociálního úřadu. Našla jsem životní úkol, měla jsem povolání, které dávalo mému životu smysl a vyplňovalo můj čas. To bylo důležité. Viděno zvenčí, kdo o ničem nevěděl, ničeho si nevšiml. Teď nechci, aby to znělo domýšlivě, měla jsem mnoho skvělých kolegyň a kolegů a úspěšní jsme mohli být jedině jako tým. Ale mohu říct s čistým svědomím, že jako sociální pracovníce jsem byla dobrá. Angažovaná, empatická, se srdcem na pravém místě. S ním nedokázala pohnout ani Osvětim. Co se ale odehrávalo v mém nitru, nevěděl kromě mne nikdo. Jak by také mohl, když jsem o tom nemluvila. Přes den jsem byla zaměstnána prací, problémy a trápením lidí, které jsem měla na starosti. Děti, mladiství, chudí, opomíjení, nešťastní, osudem pronásledovaní, kriminálníci – všichni od života čekali něco jiného, než co nakonec přišlo. Tenhle pocit jsem znala moc dobře.

Brzy jsem si uvědomila, že musím být po celý zbytek života aktivní, že musím být *busy*, jak se dnes říká. Všechny ty útržky myšlenek, zbytky vzpomínek, ty trosky pocitů v mé hlavě jsem musela ignorovat, držet pod kontrolou. Příliš mnoho volného času by mi nijak nepomohlo. Na začátku jsem ovšem podcenila jednu věc: Potlačené myšlenky se v podvědomí městnají a mohou se zanítit. To už dnes vím. Když den naplněný prací končil, pravidelně se mě zmocňoval nepokoj. Bála jsem se noci, měla jsem strach si jít lehnout. Když jsem byla vzhůru a pracovala, dokázala jsem své emoce potlačovat. V noci jsem je ale nezvládala. Děsila jsem se dne, kdy přestanu chodit do práce, až nebudu mít v kalendáři žádné povinnosti, které by odváděly mou pozornost. Ten den jednou přijde, to bylo jasné.

Jenže jak žít se zánětem ducha? Dlouho před odchodem do penze jsem si představovala, co se stane, až budu mít najednou spoustu času. Mít čas pro rodinu, přátele, prázdniny, to by mohlo být krásné, ale věděla jsem samozřejmě – jako sociální pracovnice jsem měla příslušné psychologické vzdělání –, že všechno to, co jsem vytěsnila, se mě může zmocnit. Budu mít spoustu času na myšlenky, které teď přicházejí v noci a které ve dne dokážu ignorovat, umlčet, prostě vytěsňovat. V koncentracích v Osvětimi, Bergen-Belsenu, Duderstadtu a Terezíně jsem své emoce musela potlačovat, jinak bych přišla o rozum. V takových situacích musíte vlastní pocity umrtvit, aby vás úplně nezničily – tak nějak popsal svoji zkušenost z Osvětimi rakouský psychoanalytik Viktor E. Frankl. Člověk, to nás učili na škole, ukládá své zážitky v limbickém systému, v emočním centru. Co si ale počne emoční centrum s mrtvými pocity? Mrtvé pocity jsou traumata, o kterých se dá jen těžko mluvit. A co když prorazí na povrch a chtějí zase žít? Den mého odchodu do penze, o němž jsem přirozeně věděla, že jednou přijde, mi nepřinese úlevu po těžkém, náročném povolání, naopak. Proto jsem se ho bála.

Samozřejmě jsem o tom mluvila celou dobu. O tom, co jsem zažila v letech 1944 a 1945. Jenže zpočátku vůbec ne tak, jak byste si to snad představovali, mezi čtyřma očima s lékařem či s psychologem nebo úplně otevřeně s kamarády u kávy. Trauma nepřekonáte tím, že nad ním mávnete rukou, že jím budete pohrdat nebo od něj odvádět pozornost. Takže místo úspěšné nebo alespoň úlevné terapie nastupuje samomluva plná halucinací a starých traumat. Osvětím ve mně žila, hluboko pod povrchem kůže se převalovaly jedovaté plyny vzpomínek jako magma v lidské sopce těsně před výbuchem. Tlak vzpomínek s léty stoupal, kůže byla stále tenčí, hrozilo, že praskne. Když jsem v noci ležela v posteli se zavřenýma očima a chtěla spát, nedařilo se mi usnout. A když mě nakonec přemohla únava a mé vědomí postupně ztrácelo kontrolu, ty dosud neumrtvené pocity dosáhly kritického bodu a doslova ze mě vyrazily na povrch. A pak jsem každou noc vyprávěla o lágru. Pamatuji si přesně, kdy to začalo. Pět let po mém osvobození, bylo mi jednadvacet a měla jsem právě po svatbě, se ty noční můry rozjely. Noční můry jsou prodloužená ruka Osvětimi, která nás, kdo jsme přežili, ještě po letech, po desetiletích popadne a třese s námi, znovu a znovu. Otřesné trauma pro život, duši, lásku. V lágru jsem strávila jeden rok svého života, jediný rok, ale ten ve mně vězí dodnes a nedá se vymazat.

Jeden rok – navždycky!

To, co se stalo, jsem prožívala podruhé a potřetí, podesáté a po třicáté páté. A znovu. A po čtyřsté devadesáté šesté. A znovu. Mluvila jsem ze spaní. Vzdychala jsem ze spaní. Křičela jsem ze spaní. Ve spánku jsem prožívala smrtelný strach. Moje tělo, proměněné křečí v jediný velký sval, svádělo noc co noc imaginární boj se stíny minulosti. Když už byl můj křik nesnesitelný, můj manžel Šlomo se mnou třásl, aby mne vytrhl ze sna, a držel mě zpocenou, vyčerpanou, vyděšenou, sedící na posteli s vytřeštěnýma očima. Hladil mě po čele, bral mě

do náručí, utěšoval mě tichými slovy, dával mi napít, bral mou ruku do dlaní a pak jsme se spolu snažili znovu usnout. Příští noc táž dramatická, absurdní hra, jejíž scénář napsali Adolf Hitler, příslušníci SS nebo jiní nacisté. Ráda bych byla svého manžela a později své děti tohohle divadla ušetřila. Ráda bych ho byla sama ušetřena.

Šlomo samozřejmě o Osvětimi věděl, ale podrobnosti neznal. Po mých nočních můrách se mě nikdy neptal, jestli o tom chci mluvit, co přesně mě trápí, jak by mi mohl pomoci. Nechtěl znovu jít rano, která každou noc krvácela. Šlomo instinktivně věděl, že mi nemůže pomoci. Byla jsem mladá žena po dvacítce, která sama o svých zážitcích mluvit nechtěla. Nemohla jsem, ještě dlouho ne. I když jsem samozřejmě cítila, že to, co je ve mně, nějak musí ven. A tuhle práci převzaly noční můry. Zlé sny jako ventil, noc co noc. Zůstaly mi dodnes, i když teď, ve stáří, už mě nepostihují tak často a nejsou už tak kruté jako tehdy. Zřejmě jednou i Osvětim odejde do nějakého předčasného důchodu.

V příbězích mých nočních hororů se mísí přítomnost s minulostí, aktuální události s dávnými vzpomínkami, teroristické útoky v Izraeli s hrůzami holocaustu. Pocit z Osvětimi je pocit hrozící záhuby. Vždycky. V hlavních rolích mých zlých snů vystupují známé osobnosti: Jásir Arafat a osvětimský lékař Josef Mengele. Arafat jako hlava Organizace pro osvobození Palestiny (PLO) byl dlouho považován za nebezpečného teroristu a nepřítele Izraele číslo jedna. V jednom z mých typických snů zastavuje se svými ozbrojenci vlak a dává povel ke střelbě do cestujících. Vagon vypadá přesně jako ten dobytčák, ve kterém mě deportovali do Osvětimi. Lidé se kácejí jako kuželky, padají na mě, strhávají mě k zemi. Chci-li přežít, nesmím ani pípnout, ani se pohnout, nesmím vůbec dýchat, jinak je po mně. Zadržuji dech, i ve skutečnosti, tedy ve spánku, začínám se dusit a s děsem se probouzím. Tenhle sen s Arafatem má řadu verzí; pokaždé mě z něho probudil Šlomo a vzal mě do náruče. Přestala jsem počítat, kolikrát Arafat a jeho muži

zastavili vlak a začali střílet. Ale vždycky znovu ležím na zemi, lapám po dechu, smrt před očima...

Nejhorší jsou sny, ve kterých vystupuje Josef Mengele, táborový lékař z Osvětimi. Několikrát jsem se tam s ním osobně setkala, vybavuji si ho přesně. Sny s Mengelem probíhají většinou takto: Koupám svoje dva chlapečky, Dorona a Yarona, ve vaně. Najednou vejde dveřmi Mengele, surově je popadne a utíká s nimi pryč. Mengele v černých holínkách běží na kopec, já s křikem za ním, pronásleduji ho, ale nemohu ho dohonit. Každou noc za ním běžím, ale on zůstává nedosažitelný, jako by byl za skleněnou stěnou. Děti křičí „mami, mami“, já volám v panice za nimi „Dorone, Yarone“, aby se nebáli, že je zachráním, že bude všechno zase dobré. Ale to není pravda. Je to lež. To je na tom to nejhorší. Pak Mengele s mými chlapci zmizí za kopcem a už je nikdy neuvidím.

Jindy zase Mengele bere Dorona a Yarona za ruku a klidně je vede směrem ke komínu, k plynové komoře. Kluci se nebojí, důvěřují „strýčkovi“ Josefovi, vůbec nic netuší. Zase za nimi běžím, zoufale za nimi volám, v panice křičím o pomoc, ale zachránit je nemohu. Nikdy se mi nepodaří je zachránit. Moji chlapci jsou navždy ztraceni. Šlomo mě vrací zpět do současnosti, moje výkřiky ho zase probudily. Také sny s Mengelem mají řadu verzí, jednou je v nich vana, jindy plynová komora, jindy ten kopec, nikdy žádný happyend. Už šedesát let unáší Josef Mengele moje syny a ti v mých snech nestárnou. Ve skutečnosti mají dnes za sebou dlouhý, zdravý život a už jsou oba také v penzi. V mých snech jsou to stále moji chlapečkové, kteří potřebují ochranu, a já jako matka jsem bezmocná. V těch snech jsem se s Mengelem setkala častěji než v Osvětimi. Ve vyhlazovacím táboře se mi o něm za celé čtyři měsíce nezдалo ani jednou, nějaké zlé sny si vůbec nepamatuji. Není to šílené? Neumím ani přesně popsat, jak hluboko ve mně ten strach vězí, ve všech buňkách a nervech, a jak si každou noc razí cestu ven, i když nebezpečí dávno pominulo. Jenže ono nezmizelo. Osvětim není nemoc, která by se dala vyléčit, ani rána, která